

Zalecenie CM/Rec(2010)5

Komitetu Ministrów dla Państw Członkowskich w zakresie środków zwalczania dyskryminacji opartej na orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej

(Przyjęte przez Komitet Ministrów dnia 31 marca 2010 r. na 1081 posiedzeniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie art. 15 lit. b Statutu Rady Europy,

Biorąc pod uwagę, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami oraz, że cel ten może zostać osiągnięty w szczególności poprzez wspólne działania w zakresie praw człowieka;

Przypominając, że prawa człowieka mają charakter uniwersalny i stosuje się je do wszystkich osób oraz podkreślając w związku z tym swoje zobowiązanie do zagwarantowania równej godności wszystkim ludzi oraz korzystania z praw i wolności w sposób wolny od dyskryminacji z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, poglądy polityczne lub inne poglądy, pochodzenie narodowe lub społeczne, przypisanie do mniejszości narodowej, własność, urodzenie lub inny status, w zgodzie z Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Seria Traktatów Rady Europy nr 5, dalej zwana „Konwencją”) wraz z protokołami do niej;

Uznając, że traktowanie wolne od dyskryminacji przez podmioty sektora publicznego, jak również, gdy jest to wskazane, pozytywne działania podejmowane przez państwo w celu ochrony przed dyskryminującym traktowaniem, w tym także ze strony podmiotów sektora prywatnego, są fundamentalnymi składnikami międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka i podstawowych wolności;

Zauważając, że lesbijki, geje, osoby biseksualne i transpłciowe były przez wieki – i nadal są – narażone, nawet wewnątrz swoich rodzin, na homofobię, transfobię oraz inne formy nietolerancji i dyskryminacji, włączając w to kryminalizację, marginalizację, wykluczenie społeczne i przemoc, oparte na orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej oraz, że konieczne jest podjęcie szczególnych działań w celu zapewnienia możliwości pełnego korzystania z praw człowieka przez te osoby;

Biorąc pod uwagę orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej zwanego „Trybunałem”) oraz innych międzynarodowych organów, które uznało

orientację seksualną za niedopuszczalną podstawę dyskryminacji oraz przyczyniło się do rozwoju ochrony praw osób transpłciowych;

Przywołując fakt, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału, jakakolwiek różnica w traktowaniu, aby nie została uznana za dyskryminującą, powinna posiadać obiektywne i uzasadnione usprawiedliwienie, to znaczy dążyć do osiągnięcia uprawnionego celu i opierać się na środkach, które są racjonalnie proporcjonalne do zamierzonego celu;

Mając na uwadze zasadę, że ani wartości kulturowe, tradycyjne, religijne, ani też reguły „dominującej kultury” nie mogą być przywoływane w celu usprawiedliwienia mowy nienawiści lub jakiegokolwiek innej formy dyskryminacji, włączając w to dyskryminację opartą na orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej;

Biorąc pod uwagę przesłanie Komitetu Ministrów do komitetów sterujących oraz do innych komitetów zaangażowanych we współpracę międzyrządową w ramach Rady Europy w zakresie równych praw i godności wszystkich ludzi, włączając w to lesbijki, gejów, osoby biseksualne oraz transpłciowe, przyjęte w dniu 2 lipca 2008 r., oraz inne odpowiednie zalecenia;

Odwołując się do zaleceń Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, przyjmowanych od 1981 r., dotyczących dyskryminacji opartej na orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, a także do Rekomendacji 211 Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy „Wolność zgromadzania się oraz wolność wyrażania opinii lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych”;

Doceniając rolę Komisarza Praw Człowieka w procesie monitorowania sytuacji lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych w państwach członkowskich w odniesieniu do kwestii dyskryminacji opartej na orientacji seksualnej i tożsamości płciowej;

Zauważając wspólne oświadczenie złożone w dniu 18 grudnia 2008 r. przez 66 państw podczas Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, w którym potępiono naruszenia praw człowieka oparte na orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, takie jak zabójstwa, tortury, arbitralne aresztowania oraz „pozbawianie praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych, włączając w to prawo do zdrowia”;

Podkreślając, iż dyskryminacja i wyłączenie społeczne spowodowane orientacją seksualną lub tożsamością płciową mogą być w najlepszy sposób przezwyciężone poprzez środki skierowane zarówno do tych, którzy doświadczają takiej dyskryminacji i wykluczenia, jak i do społeczeństwa w ogóle;

Zaleca, aby państwa członkowskie:

1. zbadały istniejące środki prawne i inne środki oraz dokonywały stałego ich przeglądu, gromadziły i analizowały właściwe dane w celu monitorowania i zadośćuczynienia jakiegokolwiek bezpośredniej bądź pośredniej dyskryminacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową;
2. zapewniły, aby te środki prawne i inne środki zostały przyjęte i skutecznie wdrożone w celu zwalczania dyskryminacji opartej na orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej oraz zapewniły poszanowanie dla praw człowieka lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych oraz promowały tolerancję wobec tych osób;
3. zapewniły, aby ofiary dyskryminacji były świadome istnienia i miały dostęp do przysługujących im skutecznych środków ochrony prawnej za pośrednictwem organów krajowych oraz żeby środki zwalczania dyskryminacji obejmowały, gdy jest to stosowne, sankcje za naruszenia i przepisy pozwalające na uzyskanie odpowiedniego odszkodowania przez ofiary dyskryminacji;
4. kierowały się w swoim ustawodawstwie, politykach i praktyce zasadami i środkami opisanymi w załączniku do niniejszego zalecenia;
5. zapewniły, poprzez odpowiednie środki i działania, aby niniejsze zalecenie, wraz z załącznikiem, zostało przetłumaczone i możliwie szeroko rozpowszechnione.

Załącznik do Zalecenia CM/Rec(2010)5

I. Prawo do życia, bezpieczeństwa i ochrony przed przemocą

A. „Przestępstwa na tle nienawiści” i inne incydenty na tle nienawiści

1. Państwa członkowskie powinny zapewnić skuteczne, szybkie i niezależne śledztwo w sprawach domniemanych przestępstw i innych incydentów, co do których istnieje uzasadnione podejrzenie, że motywem sprawcy była orientacja seksualna lub tożsamość płciowa ofiary; państwa powinny ponadto zapewnić, aby szczególną uwagę objęte były śledztwa w sprawach przestępstw i incydentów tego rodzaju, gdy istnieje podejrzenie, że dokonane zostały przez funkcjonariuszy organów ścigania lub inne osoby sprawujące władzę publiczną; państwa powinny również zagwarantować, aby sprawcy czynów tego rodzaju zostali pociągnięci do odpowiedzialności oraz, tam gdzie jest to wskazane, ukarani, w celu uniknięcia bezkarności.
2. Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby dyskryminujące pobudki związane z orientacją seksualną i tożsamością płciową mogły zostać uznane za okoliczność obciążającą.
3. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki zachęcające ofiary i świadków przestępstw i innych incydentów na tle nienawiści, popełnionych z powodu orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej ofiary, do zgłaszania takich zdarzeń; w tym celu państwa członkowskie powinny przedsięwziąć

wszelkie niezbędne kroki w celu zagwarantowania, aby struktury wymiaru sprawiedliwości, w tym sądownictwo, posiadały niezbędną wiedzę i umiejętności do zidentyfikowania takich przestępstw i incydentów oraz do zapewnienia ofiarom i świadkom właściwej opieki i pomocy.

4. Państwa członkowskie powinny podjąć właściwe środki w celu zapewnienia bezpieczeństwa i poszanowania godności wszystkim osobom znajdującym się w więzieniu lub w inny sposób pozbawionym wolności, w tym lesbijkom, gejom, osobom biseksualnym i transpłciowym, a w szczególności przyjąć środki ochronne przeciwko przemocy fizycznej, gwałtom i innym formom molestowania seksualnego, zarówno ze strony innych osadzonych, jak i pracowników miejsca osadzenia; powinny również zostać podjęte środki, które zapewniałyby odpowiednią ochronę i poszanowanie tożsamości płciowej osób transpłciowych.
5. Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby odpowiednie dane na temat występowania i natury dyskryminacji i nietolerancji opartej na orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej były gromadzone i poddawane analizie, w szczególności te na temat przestępstw i innych incydentów na tle nienawiści związanych z orientacją seksualną lub tożsamością płciową.

B. „Mowa nienawiści”

6. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki w celu zwalczania wszelkich form wypowiedzi, włączając w to wypowiedzi w mediach i w Internecie, które mogą zasadnie zostać odebrane jako mogące wywołać skutek w postaci podżegania, szerszenia czy promowania nienawiści lub innych form dyskryminacji przeciwko lesbijkom, gejom, osobom biseksualnym i transpłciowym. Tego typu „mowa nienawiści” powinna zostać zakazana i publicznie potępiana, gdy tylko się pojawi. Wszystkie te środki powinny zapewniać poszanowanie fundamentalnego prawa do wolności wyrażania opinii, zgodnie z art. 10 Konwencji oraz orzecznictwem Trybunału.
7. Państwa członkowskie powinny podnosić świadomość wśród władz i instytucji publicznych wszystkich szczebli na temat ich obowiązku powstrzymywania się od wypowiedzi, w szczególności skierowanych do mediów, które mogą w sposób usprawiedliwiony zostać odebrane jako legitymizujące nienawiść lub dyskryminację przeciwko lesbijkom, gejom, osobom biseksualnym i transpłciowym.
8. Przedstawiciele władzy publicznej i inni reprezentanci państwa powinni być zachęceni do promowania tolerancji i poszanowania praw człowieka lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych za każdym razem, gdy prowadzą rozmowy z kluczowymi reprezentantami społeczeństwa obywatelskiego, w tym z mediami, organizacjami sportowymi, partiami politycznymi i wspólnotami religijnymi.

II. Wolność zrzeszania się

9. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki w celu zapewnienia, zgodnie z art. 11 Konwencji, skutecznego korzystania z prawa do swobodnego zrzeszania się, wolnego od dyskryminacji z powodu orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej; w szczególności należy zapobiegać oraz znosić dyskryminujące procedury administracyjne, w tym nadmierne formalności odnoszące się do rejestracji i działalności stowarzyszeń; właściwe środki powinny także zostać podjęte w celu zapobiegania nadużywaniu przepisów prawnych i administracyjnych, takich jak tych związanych z ograniczeniami odwołującymi się do zdrowia publicznego, moralności publicznej, prawa i porządku publicznego.
10. Dostęp do środków publicznych przeznaczonych na finansowanie organizacji pozarządowych powinien być zapewniony bez dyskryminacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową.
11. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki mające na celu skuteczną ochronę obrońców praw człowieka lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych przed wrogością i agresją, na jaką mogą być narażeni, także jeśli rzekomymi sprawcami takich aktów wrogości czy agresji są przedstawiciele władz publicznych, w celu umożliwienia im swobodnego wykonywania ich działań, zgodnie z Deklaracją Komitetu Ministrów w sprawie działań Rady Europy na rzecz poprawy ochrony obrońców praw człowieka i promowania ich działalności.
12. Państwa członkowskie powinny zagwarantować prowadzenie odpowiednich konsultacji z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się obroną praw człowieka lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych przy uchwalaniu i wdrażaniu środków, które mogą mieć wpływ na prawa człowieka tych osób.

III. Wolność wyrażania opinii i pokojowego gromadzenia się

13. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki w celu zapewnienia, zgodnie z art. 10 Konwencji, skutecznego korzystania z prawa do swobodnego wyrażania swojej opinii, wolnego od dyskryminacji z powodu orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej, włącznie z poszanowaniem prawa do otrzymywania i przekazywania informacji na tematy związane z orientacją seksualną lub tożsamością płciową.
14. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym w celu zagwarantowania skutecznego korzystania z prawa do pokojowego gromadzenia się, tak jak jest to zapisane w art. 11 Konwencji, w sposób wolny od dyskryminacji z powodu orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej.
15. Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby organy ścigania podjęły właściwe środki mające na celu ochronę uczestników pokojowych demonstracji wyrażających poparcie dla praw człowieka lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych przed wszelkimi próbami bezprawnego zakłócania bądź powstrzymywania skutecznego korzystania z ich prawa do swobodnego wyrażania opinii i pokojowego gromadzenia się.

16. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki, aby zapobiec ograniczeniom skutecznego korzystania z prawa do swobody wyrażania opinii i pokojowego gromadzenia się, wynikającym z nadużywania przepisów prawnych i administracyjnych, na przykład odnoszących się do zdrowia publicznego, moralności publicznej i porządku publicznego.
17. Władze publiczne na wszystkich szczeblach powinny być zachęcane do publicznego potępienia, szczególnie w mediach, wszelkich bezprawnych ingerencji w prawo jednostek bądź grupy osób, do korzystania z ich swobody wyrażania opinii i pokojowego gromadzenia się, zwłaszcza gdy są one związane z prawami człowieka lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych.

IV. Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego

18. Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby wszelkie dyskryminujące przepisy, które penalizują dobrowolne stosunki homoseksualne osób dorosłych, w tym wszelkie przepisy różnicujące granicę wiekową dla dobrowolnych stosunków homoseksualnych i stosunków heteroseksualnych, zostały uchylone; państwa powinny także podjąć odpowiednie środki w celu zapewnienia, aby przepisy prawa karnego, które ze względu na swoją treść mogą prowadzić do dyskryminacyjnego stosowania, zostały uchylone, zmienione, bądź stosowane w sposób zgodny z zasadą niedyskryminacji.
19. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, aby dane osobowe odnoszące się do orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej nie były zbierane, przechowywane lub w inny sposób wykorzystywane przez instytucje publiczne, w tym zwłaszcza przez struktury organów ścigania, za wyjątkiem przypadków, w których jest to konieczne dla realizacji szczególnych, zgodnych z prawem i uzasadnionych celów; istniejące bazy danych, które nie są zgodne z tymi zasadami, powinny zostać zniszczone.
20. Warunki wstępne, w tym te wymagające zmian natury fizycznej, wymagane do prawnego uznania zmiany płci, powinny być regularnie poddawane przeglądowi w celu zlikwidowania tych, które mają charakter nadmiernie dotkliwy.
21. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki gwarantujące pełne prawne uznanie zmiany płci we wszystkich dziedzinach życia, w szczególności poprzez umożliwienie zmiany imienia, nazwiska i płci w oficjalnych dokumentach w sposób szybki, przejrzysty i dostępny; państwa członkowskie powinny także zagwarantować, tam gdzie jest to wskazane, odpowiednie uznanie lub wprowadzenie zmian w kluczowych dokumentach wydawanych przez podmioty niepaństwowe, takich jak dokumenty potwierdzające wykształcenie czy świadectwa pracy.
22. Państwa członkowskie powinny przyjąć wszelkie konieczne środki, aby po dokonaniu zmiany płci i jej prawnym uznaniu w zgodzie z ust. 20 i 21 powyżej, prawo osób transpłciowych do zawarcia związku małżeńskiego z osobą płci przeciwnej do ich płci po zmianie było skutecznie zagwarantowane.

23. Jeśli ustawodawstwo krajowe określa prawa i obowiązki par niebędących małżeństwami, w tym odnoszące się do prawa do świadczeń emerytalnych po zmarłym partnerze i prawa najmu, państwa członkowskie powinny zapewnić, aby prawo to stosowane było w sposób wolny od dyskryminacji, zarówno w stosunku do par osób tej samej, jak i różnej płci.
24. Jeśli ustawodawstwo krajowe uznaje zarejestrowane związki partnerskie osób tej samej płci, państwa członkowskie powinny dążyć do zagwarantowania, aby ich status prawny oraz ich prawa i obowiązki były równoważne ze statusem prawnym, prawami i obowiązkami par heteroseksualnych w podobnej sytuacji.
25. Jeśli ustawodawstwo krajowe nie uznaje zarejestrowanych związków partnerskich osób tej samej płci, ani nie określa praw i obowiązków par niebędących małżeństwami, zachęca się państwa członkowskie do rozważenia możliwości stworzenia dla par homoseksualnych, bez jakiegokolwiek dyskryminacji w tym zakresie, w tym przeciwko parom heteroseksualnym, środków prawnych i innych środków odnoszących się do praktycznych problemów związanych z rzeczywistością społeczną, w której te pary funkcjonują.
26. Biorąc pod uwagę, że dobro dziecka powinno być sprawą nadrzędną przy podejmowaniu decyzji dotyczących władzy rodzicielskiej lub opieki nad dzieckiem, państwa członkowskie powinny zagwarantować, by tego typu decyzje były podejmowane bez dyskryminacji ze względu na orientację seksualną czy tożsamość płciową.
27. Biorąc pod uwagę, że dobro dziecka powinno być sprawą nadrzędną przy podejmowaniu decyzji dotyczących adopcji, państwa członkowskie, których przepisy zezwalają na adopcję dzieci przez pojedyncze osoby, powinny zapewnić, aby przepisy te stosowane były bez dyskryminacji ze względu na orientację seksualną czy tożsamość płciową.
28. Tam, gdzie prawo krajowe pozwala na leczenie samotnych kobiet w zakresie wspomaganego rozrodu, państwa członkowskie powinny dążyć do zapewnienia dostępu do takiego leczenia bez dyskryminacji ze względu na orientację seksualną.

V. Zatrudnienie

29. Państwa członkowskie powinny zagwarantować przyjęcie oraz wdrożenie odpowiednich środków zapewniających skuteczną ochronę przed dyskryminacją ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową w zatrudnieniu, zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym. Środki te powinny obejmować warunki dostępu do zatrudnienia oraz awansów, zwolnień, płac i innych warunków pracy, w tym zapobieganie, zwalczanie oraz karanie molestowania i innych form mobbingu.
30. Szczególną uwagę należy poświęcić zapewnieniu skutecznej ochrony prawa do prywatności osób transpłciowych w zakresie zatrudnienia, zwłaszcza przy ubieganiu się o pracę, aby uniknąć jakiegokolwiek niepotrzebnego ujawnienia przeszłości płciowej tych osób lub ich wcześniejszego imienia i nazwiska zarówno pracodawcy, jak i innym pracownikom.

VI. Edukacja

31. Należycie biorąc pod uwagę nadrzędną zasadę dobra dziecka, państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki prawne i inne środki, skierowane do kadry nauczycielskiej oraz uczniów, mające na celu zagwarantowanie skutecznego korzystania z prawa do edukacji, bez dyskryminacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową; środki te powinny w szczególności obejmować zagwarantowanie poszanowania prawa dzieci i młodzieży do nauki w bezpiecznym środowisku, wolnym od przemocy, zastraszania, wykluczenia społecznego lub innych form dyskryminującego i poniżającego traktowania związanego z orientacją seksualną lub tożsamością płciową.
32. Należycie biorąc pod uwagę nadrzędną zasadę dobra dziecka, państwa członkowskie powinny powziąć na wszystkich szczeblach odpowiednie środki, mające na celu promowanie w szkołach wzajemnej tolerancji oraz szacunku, niezależnie od orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej. Środki te powinny obejmować dostarczanie obiektywnych informacji na temat orientacji seksualnej oraz tożsamości płciowej, na przykład w szkolnych programach nauczania i materiałach edukacyjnych, a także udzielanie uczniom oraz studentom niezbędnych informacji, ochrony i wsparcia, aby umożliwić im życie w zgodzie z ich orientacją seksualną oraz tożsamością płciową. Ponadto, państwa członkowskie mogą zaprojektować i wprowadzić w szkołach specjalne programy równościowe i dotyczące bezpieczeństwa oraz plany działania, a także zapewnić dostęp do odpowiednich szkoleń o tematyce antydyskryminacyjnej lub podręczników i pomocy nauczania. Środki te powinny uwzględniać prawa rodziców dotyczące edukacji ich dzieci.

VII. Zdrowie

33. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki prawne i inne środki w celu zapewnienia skutecznego korzystania z jak najwyższego poziomu zdrowia w sposób wolny od dyskryminacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową; w szczególności powinny one wziąć pod uwagę szczególne potrzeby lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych przy opracowywaniu narodowych planów dotyczących zdrowia, w tym środków zapobiegania samobójstwom, badań zdrowotnych, świadectw medycznych, szkoleń i materiałów szkoleniowych oraz przy monitorowaniu i ocenianiu jakości świadczeń medycznych.
34. Odpowiednie środki powinny zostać przyjęte w celu zapobieżenia klasyfikowaniu homoseksualizmu jako choroby, zgodnie ze standardami Światowej Organizacji Zdrowia.
35. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki gwarantujące osobom transpłciowym skuteczny dostęp do odpowiednich świadczeń medycznych związanych ze zmianą płci, w tym do specjalistycznych porad psychologicznych, endokrynologicznych i chirurgicznych w dziedzinie opieki

zdrowotnej związanej ze zmianą płci, bez poddawania ich obowiązkowi spełnienia nieuzasadnionych wymogów; żadna osoba nie powinna być poddana procedurze zmiany płci bez swojej zgody.

36. Państwa członkowskie powinny przyjąć odpowiednie środki prawne i inne środki, aby zapewnić, że wszelkie decyzje ograniczające refundację kosztów procedury zmiany płci z ubezpieczenia zdrowotnego są zgodne z prawem, obiektywne i proporcjonalne.

VIII. Mieszkalnictwo

37. Powinny zostać przyjęte środki gwarantujące wszystkim osobom skuteczny i równy dostęp do odpowiednich pomieszczeń mieszkalnych, bez dyskryminacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową; środki te powinny być w szczególności ukierunkowane na ochronę przed dyskryminującymi eksmisjami oraz na zagwarantowanie równych praw do nabywania oraz zachowywania prawa własności do nieruchomości i innego mienia.
38. Odpowiednia uwaga powinna być skierowana na ryzyko bezdomności dotyczące lesbijki, gejów, osoby biseksualne i transpłciowe, w tym osoby młode oraz dzieci, które są w sposób szczególny narażone na wykluczenie społeczne, w tym ze strony swoich własnych rodzin; w związku z tym, właściwe świadczenia społeczne powinny zostać zapewnione bez dyskryminacji, na podstawie obiektywnej oceny potrzeb każdej osoby.

IX. Sport

39. Homofobia, transfobia oraz dyskryminacja ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową są, podobnie jak rasizm oraz inne formy dyskryminacji, w sporcie niedopuszczalne i powinny być zwalczane.
40. Dostęp do uprawiania sportu i obiektów sportowych powinien być otwarty dla wszystkich, bez dyskryminacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową; w szczególności powinny zostać przyjęte skuteczne środki w celu zapobiegania, przeciwdziałania oraz karania przypadków użycia w trakcie oraz w związku z wydarzeniami sportowymi dyskryminujących zniewag nawiązujących do orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej.
41. Państwa członkowskie powinny wspierać stowarzyszenia sportowe i kluby kibiców oraz zachęcać do dialogu z nimi w kwestii działań mających na celu podnoszenie świadomości na temat dyskryminacji lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych w sporcie oraz w sprawie potępiania przejawów nietolerancji wobec takich osób.

X. Prawo do ubiegania się o azyl

42. W przypadkach, gdy państwa członkowskie posiadają międzynarodowe zobowiązania w tym zakresie, powinny uznać, że istnienie uzasadnionej obawy przed prześladowaniem ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową może stanowić wystarczający powód przyznania statusu uchodźcy oraz azylu, zgodnie z prawem krajowym.
43. Państwa członkowskie powinny w szczególności zagwarantować, aby osoby ubiegające się o azyl nie były odsyłane do kraju, w którym ich życie lub wolność mogą być zagrożone lub gdy istnieje obawa poddania ich torturom, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu oraz karaniu ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową.
44. Osoby ubiegające się o azyl powinny podlegać ochronie przed dyskryminującą polityką i praktykami z uwagi na ich orientację seksualną lub tożsamość płciową; w szczególności powinny zostać przyjęte odpowiednie środki w celu zapobiegania ryzyku przemocy fizycznej, w tym molestowaniu seksualnemu, agresji werbalnej lub innym formom nękania osób ubiegających się o azyl pozbawionych wolności oraz w celu zapewnienia dostępu do informacji odpowiadającej ich szczególnej sytuacji.

XI. Krajowe struktury ochrony praw człowieka

45. Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby krajowe struktury ochrony praw człowieka w sposób wyraźny zostały upoważnione do zajęcia się kwestią dyskryminacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową; w szczególności powinny być one upoważnione do formułowania zaleceń do przepisów prawa i polityk, podnoszenia świadomości wśród społeczeństwa, jak również do – o ile prawo krajowe to przewiduje – rozpatrywania skarg indywidualnych zarówno w odniesieniu do sektora prywatnego, jak i publicznego oraz do inicjowania lub brania udziału w postępowaniach sądowych.

XII. Dyskryminacja oparta na wielu podstawach

46. Zachęca się państwa członkowskie do przyjęcia środków zapewniających, aby przepisy prawa krajowego zakazujące lub zapobiegające dyskryminacji chroniły również przed dyskryminacją opartą na wielu podstawach, w tym ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową; krajowe struktury ochrony praw człowieka powinny zostać wyposażone w na tyle szerokie uprawnienia, aby miały możliwość podnoszenia takich kwestii.